

Ävsändare:
Medborgarrättsrörelsen
Box 21135
100 31 Stockholm
info@mrr.se

Besök oss på: www.mrr.se
Blogg: medborgarratt.wordpress.com

Bli medlem nu! Betala 175 kr till pg 19 69 92-2 för 2008.
(Glöm inte skriva ditt namn och adress)

Föreningsnytt:

Årsmöte, seminarier och rapporter

Under 2008 kommer utvecklingen av Medborgarrättsrörelsens arbete att fortsätta.

Inte minst har internet blivit en viktig arena för MRR. Den som vill följa vad som händer kan enkelt besöka vår hemsida och blogg.

Styrelsen avser att under 2008 starta en rapportserie där aktuella perspektiv på individuella fri- och rättigheter närmare studeras och diskuteras.

Närmast större arrangemang på dagordningen är årsmötet som kommer att hållas i slutet av april.

Vi kommer att hålla ett seminarium i anslutning till årsmötet, så att medlemmarna kan tillägna sig spännande diskussion innan det formella årsmötesbesluten ska avhandlas.

Håll dig informerad – besök hemsidan!

MEDBORGARRÄTT

Medlemstidning för Medborgarrättsrörelsen ♦ Årgång 31

Petrénseminariet:

”Sätt grimma på makten”

Under ett välbesökt seminarium som hölls på dagen då Gustaf Petrén skulle fyllt 90 år (5 dec 2007), diskuterades hur den svenska grundlagen kan förbättras.

Riksdagsman Fredrick Federley (c) talade om medborgarnas brist på makt och om att det behövs en "grimma på makten".

Professor Joakim Nergelius menade att "det är ett fattigdomsbevis att vi i Sverige

inte har en mer levande debatt om de konstitutionella skiljelinjerna mellan folksuveränitet och maktindelning".

Styrelsen presenterade också ett Öppet brev till Grundlagsutredningen.

Utöver utförliga referat från seminariet innehåller detta nummer också ett antal debattartiklar i skiftande ämnen. Håll tillgodo!

Joakim Nergelius, Fredrick Federley, Karin Åhman, Jesper Ekroth och Dick Erixon.

Ledare:

Den tillbakaträngde medborgaren

Det var ett mycket lyckat Petrén-seminarium vi höll strax före jul. Ur olika perspektiv beskrevs hur medborgarna trängts tillbaka av en allt starkare statsmakt.

Under paneldiskussionen visade publikfrågorna att medborgare har svårt att göra sin rätt gällande i beslutsprocesser. De tydligare fri- och rättigheter som Gustaf Petrén stred så hårt för har nu till stor del blivit lag, men när det gäller tillämpningen återstår mycket att göra.

Man kan säga att svensk lag i teorin närmast sig en godtagbar internationell nivå, men att praktiken fortfarande brister. Det bevisas inte minst av alla fällande domar mot Sverige i Europadomstolen.

Glöm inte förvaltningsbesluten

Och problemen med att skapa rättssäkerhetsgarantier gäller inte enbart i domstolarna, utan kanske i ännu högre grad när det gäller beslut i förvaltningsmyndigheterna. Här fattas miljontals beslut varje år, varav bara en bråkdel hamnar i domstolarna. Det handlar om beslut som direkt påverkar människors vardag.

Här skulle en förstärkt Justitieombudsman kunna spela en central roll. Då skulle rättssäkerheten och möjligheten att få rätt i dessa förvaltningsbeslut förstärkas. Därmed skulle medborgarens inflytande öka på myndigheternas bekostnad.

I det öppna brevet "Vem äger medborgaren", som styrelsen skickat till sittande Grundlagsutredning, handlar två av 18 punkter om att göra JO till "medborgarnas Öppet brev till Grundlagsutredningen" och samtidigt

avsevärt skärpa straffansvaret vid tjänstefel. Det innebär att JO återupprättas och, likt i äldre tider, skulle det bli vanligare att JO åtar sig statliga tjänstemän för tjänstefel, slarv och myndighetsmissbruk.

Denna form av vassare granskning av statsmakten skulle göra det lättare för medborgare att få rätt mot byråkratin. Vi kan också räkna med att statens tjänstemän i framtiden mer noggrant skulle hantera sina ärenden. Något av den gamla hederliga ämbetsmannatraditionen kanske skulle kunna komma tillbaka.

Grundlagen är medborgarnas

Det viktigaste budskapet i det öppna brevet handlar om vilket maktperspektiv grundlagen ska ha: är den till för makthavarna eller medborgarna? För Med-

Öppet brev till Grundlagsutredningen.

borgarrättsrörelsen är svaret givet. I brevet citerar vi Gustaf Petrén:

"Den statliga organisationen är till för medborgarnas skull, inte tvärtom. Staten äger inte medborgarna, den får inte förfoga över deras liv."

"Man kan säga att svensk lag i teorin närmast sig godtagbar internationell nivå, men att praktiken fortfarande brister."

I brevet betonar vi för utredningen att grundlagen inte får ses som en instruktion till riksdagen, dess politiker och myndigheter, utan tvärtom ska vara en konstitution som sätter medborgarna i fokus. Och därmed tydligt sätter gränser för statsmaktens befogenheter och dess möjligheter att inskränka friheten för enskilda medborgare.

Individen som minoritet

I den avslutande, artonde punkten tar vi upp minoritetsskyddet, och då inte ur den så vanliga tolkningen om kollektiva minoriteter på språklig, etnisk eller annan grund, utan om behovet för grundlagen att skydda de individer som har en

minoritetsuppfattning. Här förmedlar vi ett utförligt citat av Petrén, där han beskriver att skyddet för de individuella minoriteternas rättigheter får större betydelse ju fler områ-

den där den offentliga makten tränger sig på. När det gäller individernas minoritetsskydd ställs frågan om det finns någon gräns för demokratins omfattning.

Hur skyddar grundlagen den privata sfären mot ett för stort politiskt intrång?

(Läs det öppna brevet i sin helhet: du finner det på www.mrr.se). ♦

Dick Erixon är ordförande i Medborgarrättsrörelsen

Redaktionsruta

Redaktör och ansvarig utgivare:
Dick Erixon

Detta nummer trycktes i januari 2008.

Tidningen utkommer med fyra nummer per år

Tryckeri: LiTa Distribution AB.

ISSN 0283-9555

MEDBORGARRÄTT är medlemstidning för Medborgarrättsrörelsen Friheten i Sverige, MRR. Utgivningen startade 1978.

Prenumeration: 100 kr/år

Lösnummer: 40 kr

Ur innehållet

TEMA VEM ÄGER MEDBORGAREN?

Ledare: Den tillbakaträngde medborgaren **2-3**

Folksuveränitetet mot maktdelning **4-5**

Politikens gränser: Sätt grimma på makten **6-7**

DEBATT

Äkta eller falska rättigheter? **8**

En lekstuga för jurister **9**

Författningsdomstol kan motverka syftet **10-11**

Avskaffa nämndemännen **12-13**

Rättssystemets oförmåga till rättelse **14-15**

Fattigdomsbevis att Sverige saknar konstitutionell debatt

Under Petrén-seminariet före jul medverkade professor Joakim Nergelius. Han tog upp de stora konstitutionella principerna – om folksuveränitet mot maktindelning.

Nergelius beskrev Medborgarrättsrörelsens grundare, regeringsrådet Gustaf Petrén, som en pionjär när det gäller att hävda medborgarnas rättigheter utifrån ett konstitutionellt perspektiv.

– Petrén var väldigt känd bland juriststudenter på 1980-talet, framför allt bland dem som intresserade sig för mänskliga rättigheter. Det handlade om hur man skulle förankra fri- och rättigheterna i den nationella rätten.

– Det var där han var pionjär tycker jag: tanken att fri- och rättigheterna inte bara är allmänna dokument, principdeklarationer och olika fraser, utan att de måste ges en konkret juridisk innebörd. Och se till att de verkligen kan tillämpas i det praktiska rättsliga arbetet inför svenska domstolar. Där var han minst 20 år före sin tid och drev detta stenhårt från 1960-talet och framåt.

– Han var framsynt och hamnade då och då i olika läger som kunde befinna sig lite varstans på den politiska skalan. Jag tror inte att det besvärade honom så mycket, för han bortsåg från sådant när

han trodde han hade rätt i sak. Och det är en beundransvärd egenskap. Men jag tror att det låg honom till last. Det hämmade hans karriär och hans möjlighet att utöva inflytande.

FIB-juristerna

– Under perioden då den nuvarande grundlagen skrevs i början av 1970-talet förekom en livlig debatt om fri- och rättigheternas ställning i grundlagen. Då var Gustav Petrén och Medborgarrättsrörelsen och denna typ av organisationer ganska lierade med organisationer långt ut på vänsterkanten, som också var för att fri- och rättigheterna skulle skrivas in i grundlagen. Exempelvis FIB-juristerna och Tidskrift för folkens rättigheter.

Professor Joakim Nergelius

– Här skapades en ganska intressant allians mellan de personer, rörelser och krafter som kom från olika håll, men som i den här frågan kunde gå samman och skapa en intressant motvikt i dåtidens debatt. En bra belysning av den konstitutionella diskussionen på den tiden finns i statsvetaren Karl-Göran Algotssons bok "Medborgarrätten och regeringsformen" (Fritzes, 1988).

Författningsdomstol

– När det gäller frågan om att i grundlagen skriva in fri- och rättigheter, att de behöver förverkligas på juridisk väg, så var alltså Petrén framsynt och det är denna fråga han mest förknippas med. Sedan kan man diskutera de olika förslag han hade. Han var till exempel väldigt mycket för en författningsdomstol, vilket jag personligen, om jag ska vara ärlig, inte tror så mycket på. Jag tror inte det skulle fungera så bra i en svensk kontext.

– Men i fråga om att ge domstolarna större möjlighet att pröva om vanliga lagstiftning stämmer överens med de grundläggande fri- och rättigheterna, är det en tanke som jag delar fullt ut och har förespråkats under lång tid. Det är egentligen grundtanken i flertalet västerländska demokratier, att den typen av maktindelning bör man sträva efter. Sverige, med den väldigt ensidiga folksuveränitetstradition vi har, tillhör en minoritet av världens demokratier.

Efterlyser principiell debatt

Nergelius delade Medborgarrättsrörelsens uppfattning om att det borde finnas en mer levande konstitutionell diskussion och att skiljelinjerna borde vara tydligare.

– De skiljelinjer som borde synas är skiljelinjen mellan folksuveränitet och maktindelning. Ur konstitutionellt perspektiv är det ju dessa som är de klassiska alternativen. – Och det verkliga

”Domstolarna har numera en stark ställning då de inte bara har grundlagen att ta till utan också EU-rätten och Europakonventionen.”

fattigdomsbeviset är att vi i Sverige inte får igång en diskussion där dessa perspektiv bryts mot varandra. Istället spjälkas debatten upp och handlar om enskildheter, om folkomröstningarnas ställning, om regeringsbildningen, om valsystemet och ska vi rentav utreda domstolarnas ställning.

– Det som saknas i den svenska debatten är en brytning mellan de stora konstitutionella systemen.

– Här var Gustaf Petrén den förste som drev de övergripande frågor. Han satte ett antal frågor på agendan. Han mötte stort motstånd men tiden har när det gäller de centrala juridiska ståndpunkterna givit honom rätt.

EU har förändrat landskapet

Nergelius påpekade att stora förändringar skett trots avsaknad av debatt.

– Domstolarna har numera en stark ställning då de inte bara har grundlagen att ta till utan också EU-rätten och Europakonventionen.

– Lagstiftaren är alltså inte lika suverän och allsmäktig som man föreställer sig och som politiker gärna vill tro att den är. ♦

Politikens gränser

Riksdagsman Fredrick Federley talade på Petrénseminariet om medborgarnas brist på inflytande och gränserna för den politiska makten. Kollektivismen har förminskat medborgarna och gjort politikerna till förmyndare. Men politikerna saknar kompetens att fatta beslut som borde tillhöra den privata sfären.

Federley gav sin förklaring till varför medborgaren inte är viktig för det politiska systemet, utom vid en enda tidpunkt: på valdagen.

– Trots att många partier säger sig värna medborgarnas rätt har vi ett nordiskt och svenskt dilemma och det är den kollektiva synen på människor. Den står i skarp kontrast till hur man borde resonera om det vore så att man ville uppnå medborgarnas frihet, exempelvis de gånger medborgare känner sig kränkt av staten och vill kunna kräva sin rätt mot staten och få den prövad på ett vettigt sätt.

– Det kollektiva sättet att tänka förminskar per definition medborgarens möjligheter att agera. Det gör också att vi från politiskt håll inte längre ser medborgaren som den viktigaste enheten i samhället. Det blir istället grupper och klasser. Vilket också gör att man flyttar möjligheten till inflytande från enskilda människor till intresseorganisationer, fackförbund, miljöorganisationer eller vad det nu kan tänkas vara.

– Den enskilda människans värde blir så oerhört mycket mindre eftersom man lägger makten hos organisationer.

– Vi kan se det i hur man värderar olika

debattinlägg. Om regeringen lägger fram ett förslag som LO svarar på, då tror man i riksdagen att nu har LO—dvs ett par miljoner medlemmar—diskuterat detta förslag, när det i själva verket kan vara så att en tjänsteman i LO-borgen skrivit remissvaret och sedan fått en kräka på det av ordföranden.

– Det betyder att det inte är mer än två personer som diskuterat förslaget i sin helhet, medan vi från politiskt håll resonerar som om det vore massor med människor som hade varit involverade.

– Det kollektivistiska sättet att se på svenska folket innebär att ni inte är individer, utan nu är ni Medborgarrättsrörelsen. Ni upphörde att vara individer så fort ni klev in här. Och därför lyssnar jag mer på er än om jag träffat er här utanför, in-

Riksdagsman Fredrick Federley

nan jag visste att ni tillhörde Medborgarrättsrörelsen.

Enmansvalkretsar och ministerstyre

Federley sa att det behövs en tydligare ansvarsfördelning. Han har sedan han kom in i riksdagen kommit fram till att vi måste återinföra majoritetsval i enmansvalkretsar för att återupprätta parlamentets och riksdagsuppdragets inflytande på partiernas bekostnad.

Med enmansvalkretsar skulle kontakten med väljarna bli starkare och ledamoten skulle ha mer att säga till om i riksdagen.

För att vi också ska kunna utkräva ansvar av ministrarna behöver vi tillåta ett ministerstyre i Sverige och inte hålla fast vid ett kollegialt styre.

– Många gånger har ministrar, också i den förra regeringen, faktiskt gjort sådant som medborgarna har krävt, alltså en rättning på ett problem som är väsentligt och en felaktighet som en myndighet begått.

Men idag är det en svår process för en minister att kunna påverka, sa Federley, eftersom ministrar vid minsta indikation på handling av oppositionen släpas till förhör i Konstitutionsutskottet för att läxas upp för att denne ägnat sig åt ministerstyre.

Sätt grimma på makten

Federley kom sedan in på politikens roll och gränser för dess maktutövning.

– Många gånger när man sitter där med en ny proposition framför sig, så slås man av frågan: varför i hela friden sitter vi och diskuterar detta? Kommer det att göra skillnad i människors vardag? Oftast inte.

Är det till det bättre eller sämre? Ja, det vete gudarna, men förändrad reglering är det. Och det finns aldrig någonsin en diskussion om var vårt ansvar upphör.

– Det finns ingen ordentlig grimma på makten som säger ”Nej, här tar ert ansvar slut”.

– På EU-nämnden i fredags var socialminister Hägglund där för att få majoritet bakom sig för att åka till Bryssel där man kommer att uppmana kommuner att skapa platser utomhus som uppmanar till fysisk aktivitet. Det känns ju som en rimlig fråga för EU och riksdagen att ägna sig åt. Man ska också diskutera saltintaget.

– Jag blir frustrerad av de här frågorna eftersom jag anser att de i allra högsta grad ligger i den privata sfären. Så jag ställer frågan till ministern om han inte ser en risk i att vi kommer att tala i termer av 6-8 skivor bröd om dagen.

– Han blev lite ställd. Han hade inte funderat över om det här var något han borde diskutera eller om han skulle satt klackarna i backen.

– Om det vore så att politiska beslut kunde påverka människors hälsa borde det ju vara så att socialutskottets ledamöter hade en kroppsvikt som ligger på en hälsosam nivå. Så är det dock inte.

– Vi har skapat en statsapparat som är överdemokratiserad i den meningen att staten skapat mängder med myndigheter som ska lösa alla våra problem. Därför vet vi inte riktigt vem som är ansvarig. Vem tjänar på att det ser ut så här? Är det medborgarna? Eller kan det vara så att staten blivit självgenererande för sina egna syften? ♦

Lennart Hane:

Äkta eller falska rättigheter?

Finns det verkligen falska rättigheter? I samband med rättshjälpsreformen beskrev den som en gottepåse med bara luft. Liknelser kunde göras med Sovjetunionen, där alla tillförsäkrades fri medicin, men där det tråkigt nog inte fanns någon medicin.

Med rubriken **Ömtåliga rättigheter** diskuterades i *Svensk Handikapptidskrift* (nr 4/07) utformningen av rättighetsskyddet i fråga om personlig assistans till funktionshindrade. Den tillfrågade experten menade att Lagen om stöd och service, LSS, är en rättighetslagstiftning. Det innebär att det är den enskildes behov inte myndigheternas resurser som ska avgöra omfattningen och utformningen av de olika insatser som omfattas av lagen.

LSS – en godtycklig rättighet

På så sätt skiljer sig LSS från annan lagstiftning på välfärdsområdet. Innebörden är att den som tillhör någon av LSS tre personkretsar genom en rad preciserade och absoluta rättigheter skall få hjälp och stöd för att så långt det är möjligt kunna leva som alla andra

Problemet är dock enligt experten att lagens innehåll är ganska oklart med betydande utrymme för juridiska tolkningar

och tillämpningar. Därtill kommer att personalen på försäkringskassan saknar tillräcklig kompetens, särskilt om insatsen personlig assistans.

Brukaren skall få stor inflytande vid personvalet, men kommunerna har arbetsgivaransvar för ett stort antal personer som behöver sysselsättas. Besluten kan överklagas i först hand till länsrätten och efter tillståndsprövning även till kamrarrätten. Många beslut ändras vilket skulle bero på de "oerhörda tolkningsproblem som finns på området".

En annan expert som är verksam med överklaganden av beslut, menar att handläggarna ofta möter argument om att de arbetar utifrån två riktlinjer: dels lagen, dels bestämmelser framtagna i den egna organisationen, efter devisen "så arbetar vi inte här" eller "min personliga uppfattning är".

En social förmån

Trots de kraftiga försäkringarna om denna rättighet, framträder osäkerhet och godtycke samt risker att kostnaderna skenar och rättigheten blir urholkad. Trots de kraftfulla försäkringarna är det trots allt fråga om en social förmån.

Förut definierades rättigheter som något som medborgare har och själv bestämmer över, skyddad av lagen mot varje godtyckligt angrepp. ▶

Anita Enflo:

En lekstuga för jurister

Svensk lagstiftning är känd för att vara mångordning och resonerande. Det räcker inte med att läsa lagparagraferna för att tolka vad som gäller utan man måste gå till förarbetena för att få lagstiftningen uttolkad. Detta skapar en väldig rättsosäkerhet.

Vi har alla att följa gällande lag. Men då måste vi också ges möjlighet att kunna förstå lagstiftningen. Gustaf Petrén var tidig att uppmärksamma problemet. Så ser inte lagstiftningen ut i andra länder och många tillsammans med Gustaf Petrén såg fram emot att EU-lagstiftningen skulle ta över för att kunna styra upp den svenska lagstiftningen.

Gustaf Petrén var själv med om att föra upp ärenden till Europadomstolen, som av Olof Palme fick benämningen "Gustaf Petréns lekstuga".

Om vi är på väg att få samma rättighetsbegrepp som i Sovjetunionen borde medborgarrättsrörelsen slå vakt om det rättighetsbegrepp som ger medborgaren makt över sitt revir. ◆

Lennart Hane är advokat och ledamot i Medborgarrättsrörelsens styrelse

Dyra advokater

Lagstiftningen måste vara sådan att det skall vara möjligt för den enskilde medborgaren att veta vad som är rätt och vad som är fel. Det är inte rimligt att man i efterhand med hjälp av dyra advokater skall tvingas att reda ut om man begått fel i något hänseende. Det är inte heller rimligt att lagstiftningen skall tillåta kryphål för den skicklige att nyttja.

Våra dagstidningar är fulla av rapporter där domar ifrågasätts.

Man kan lätt få den känslan att det alltid finns en lagparagraf som friar och en som fäller – och sedan är det en affär för skickliga jurister att driva ärendet. För gemene man är det närmast en omöjlighet att anlita dyra advokater. Har svensk lagstiftning blivit en lekstuga för jurister? Är vi alla lika inför lagen?

Ge oss enkla och klara regler som gemene man kan förstå! ◆

Anita Enflo är fil dr och var Medborgarrättsrörelsens ordf 1997-2007

Krister Thelin:

Författningsdomstol kan motverka syftet

Sveriges gamla regeringsform från 1809, ett barn av tidens upplysnings- och revolutionsanda, vilade på en uttalad maktodelningsfilosofi. I praktiken förblev dock den konservativa ämbetsmannastaten, också i sin dömande skepnad, svag. Och den av riksfilosofen Ch. J. Boström påbjudna statsorganiska nyttofilosofin alltför stark: i en hierarkisk – och av Gud nedlagd – statsorganisation finns litet utrymme för maktodelning.

Den socialistiska grundsynen – och dess av filosofen Axel Hägerström präglade värdenihilistiska rättsfilosofi – ersatte hos oss så småningom alltså en hegemoni med en annan, när den konservativa organiska "klasstaten" ersattes av det socialdemokratiska "folkhemmet".

Socialdemokratiska jurister från Vilhelm Lundstedt till Lennart Geijer betonade parlamentarismens primat framför en ordning, där domstolar ses som den enskildes värn och bevakare av mänskliga rättigheter mot en stark statsmakt. För den förre existerade inte några mänskliga rättigheter (talet därom var enligt Lundstedt inte mera värt än en "papegojas pladder") och för den senare var tanken på domstolar som annat än "samhällets" tjänande serviceorgan rent av "odemokratisk".

När 1974 års regeringsform tillkom rensades i princip maktodelningstanken ut till

förmån för folksuveräniteten (och på köpet gjordes vår grundlag mer lik de gamla kommunistiska folkdemokratiernas).

Detta mötte föga principiellt motstånd i juristkretsar, eftersom man värnade om karriären, samtidigt som den konservativa borgerligheten var glad över att lyckats rädda monarkin. De få som avvek – främst Gustaf Petrén och J W F Sundberg – brännmärktes som aparta avvikare.

Tre strukturel

De korta perioder av borgerligt styre sedan 1974 har sett en del konstitutionella framsteg, som en rättighetskatalog. Men grundläggande strukturel kvarstår.

1) maktodelningen erkänns inte, 2) domstolarna klumpas ihop med statsförvaltningen, d.v.s med den verkställande makten, 3) den judiciella kontrollen försvåras av att grundlagsstridiga lagar endast kan åsidosättas i "uppenbara" fall (uppenbarhetsrequisitet).

Nu när en ny borgerlig regering axlat ansvaret för en pågående grundlagsöversyn, framstår lösningen på maktodelningsunderskottet ligga i en författningsdomstol, en ny institution med ensam behörighet att utöva judiciell kontroll.

Klimatet för en sådan förändring har förbättrats av främst två skäl: 1) det faktum att Europakonventionen, sedan förra borgerliga regeringsperioden, är en del av svensk rätt och skapat praktisk tillvän-

ning vid maktodelning hos tveksamma svenska jurister, 2) EU-medlemskapet har hos politiker av alla schatteringar skapat handfast förståelse om att "politiken" inte alltid trumfar "juridiken", eftersom EG-rätten sätter gränser för politikens primat till förmån för enskilda högre värden.

I den gryende debatt som kan skönjas i grundlagsutredningens spår, exempelvis i *Svensk Juristtidning* (9/07), kommenteras olika förslag av mer eller mindre framträdande jurister. Dessa präglas dock av traditionellt tassande och mer eller mindre uttalade vänsterståndpunkter som håller sig negativa till reell förändring av nuvarande ordning. Det gäller exempelvis Sten Heckscher och Göran Lambertz.

Författningsdomstol fel väg

I valet mellan olika alternativ finns för mig endast ett alternativ: uppenbarhetsrequisitet bör tas bort.

Däriigenom ges en reell möjlighet att också inom ramen för en normal domstolsprövning få olika fri- och rättigheter bättre tillgodosedda. Detta alternativ kräver inga institutionella förändringar och ger domstolsjurister i gemen en möjlighet att fullt ut pröva alla yrkanden om judiciell kontroll.

En författningsdomstol (FD) kan paradoxalt leda till att normkontrollen blir svagare istället för starkare. Uppenbarhetsrequisitet är förvisso en tröskel, men med en FD riskerar vi att tillskapa en annan, och på sitt sätt högre tröskel. Med en exklusiv behörighet att utöva judiciell kontroll blir en prövning i FD en abnormal verksamhet. Frågan om "politik" och "juridik" blir isolerad i FD, och avskalad

den ram som en prövning inom ramen för en normal tvistelösning innebär.

Redan urvalet av de domare som skall befolka denna nya institution kan förutses ske enligt försiktighetsprincipen för att uppnå bred partipolitisk samsyn. De kommer att vara medvetna om att de verkar i ett partipolitiskt spänningsfält i varje fråga och obenägna att ägna sig åt "judicial activism", d.v.s överpröva den lagstiftande makten.

Det är ingen tillfällighet att den socialdemokratiska justitiekanslern Lambertz argumenterar emot att uppenbarhetsrequisitet slopas – bl.a av omsorg om att svenska underrättsdomare skall "slippa" ägna sig åt lagprövning. Ur hans perspektiv är en väl utvald grupp i en FD alltså bättre, med det underförstådda resultatet att prövningen då blir mer försiktig och med tillbörlig hänsyn tagen till "politiken"

Ett borttagande av uppenbarhetsrequisitet leder inte till samma omedelbara dramatik som inrättandet av en FD. Men det bör dock ge bättre garantier för en bredare tillämpning, också med hänsyn till att det ytterst är de högsta domstolarna som här sätter gränserna.

För domstolsväsendet bör en vidgad möjlighet till befattning med frågor om fri- och rättigheter i alla instanser, skapa ökad medvetenhet och kunskap om rättsområdet. Med Europakonventionens och EG-rättens närvaro i tillämpningen har en utveckling påbörjats där normprövning fått ökad legitimitet. ♦

Krister Thelin
är domare i Krigsförbrytartribunalen i Haag och hovrättslagman

Patrick Krassén:

Avskaffa nämndemannaväsendet

Oskolade nämndemän är ett hot mot en rättsenlig bedömning i domstolarna. Nämndemannakåren är inte heller representativ för befolkningen. Därför bör endast jurister vara domare.

"Nämndemannen är en garanti för att domstolens avgörande ligger i linje med den allmänna rättsuppfattningen i samhället. Genom nämndemannens medverkan i domstol får medborgarna insyn i verksamheten. Resultatet blir en ökad kännedom om principerna för rättskipningen och för domstolarnas arbetsmetoder. Dessutom tillförs domstolarna erfarenheter från olika områden som kan vara viktiga."

Så står det när man läser om nämndemän på Domstolsverkets hemsida. Så kortfattat oproblematiskt som det framstår är det dock inte i verkligheten.

En hisklig inkompetens, juridisk okunskap, subjektivitet och politisering finns hos den svenska nämndemannakåren.

Systemet med nämndemän ska utgöra ett "folkligt" inslag i domstolarna, ett sätt att ge den "allmänna rättsuppfattningen" utrymme i rättskipningen, som motvikt till yrkesjuristernas alltför "juridiska" och "fyrkantiga" lagtolkning.

Problemet ligger redan i denna ansats; den som blir dömd vill (troligen) och ska bli dömd utifrån bevisningen, de lagar som finns och den praxis för tolkning av dessa som utarbetats, inte utifrån domarnas subjektiva uppfattning om den tilltalade eller lagen.

Det "folkliga" inslaget med icke-utbildade nämndemän i tingsrätterna, med lika tungt vägande röstetal som den i juridik utbildade rådmannen, är i själva verket ett hot mot en rättsenlig bedömning. Nämndemannens pålitlighet när det gäller att hålla på enkla principer som t.ex. tystnadsplikt är också tvivelaktig, vilket man kunde se exempel på i exempelvis styckmordsrättegången.

Vidare representerar nämndemannakåren den övriga befolkningen illa, vilket är särskilt problematiskt eftersom ett mål med lekmannadomare är att dessa ska representera allmänheten. Studenter och pensionärer är löjligt överrepresenterade, etniska svenskar och personer med akademisk eller tjänstemannabakgrund likaså.

Om motivet att föra in någon slags "folklig röst" i domstolarna genom nämndemännen hade varit legitimt så hade man inte uppnått någon speciellt hög grad av folklighet ändå.

Nämndemännen saknar även ofta kun-

skap inom juridiskt grundläggande området som bevisvärdering och principen om att brottet ska anses styrkt bortom rimligt tvivel för att den åtalade ska fällas. En stor andel av nämndemännen anger också att de dömer utifrån sitt partis uppfattning om hur hårt brottet ska bestraffas.

Det har föreslagits att nämndemannens arvoden ska höjas eller att utbilda dem inom de viktigaste områdena. Förutom att det är löjligt att skjuta in mer pengar i ett från ansatsen felaktigt system så skulle det ta väldigt lång tid, och innebära stora umbäranden att utbilda nämndemännen.

En snabbkurs i juridik skulle inte räcka långt. För att ha en grundläggande kunskap om det som krävs för att döma i en domstol skulle de rimligen behöva åtminstone ett års heltidsstudier juridik. En

utbildning av nämndemännen skulle dessutom troligen innebära uppdrivna krav på ersättning, kanske t.o.m. timavlönning, vilket skulle innebära stora kostnader med tanke på det stora antal nämndemän vi har.

Slutsatsen är att nämndemannaväsendet bör fasas ut, av olika skäl, och ersättas med renodlade juristdomstolar i någon form. Dagens system är på många sätt ett hot och ett hinder mot en effektiv, objektiv och säker rättstillämpning. ♦

Patrick Krassén är ordförande för studentföreningen Högerjuristerna

För vidare läsning: *Lekmän som domare*, av prof Christian Diesen och *Framtidens nämndemän* (SOU 2002:61).

Replik:

Domstolarnas folkliga förankring inte ett svenskt påhitt

Det "folkliga inslaget" i svenska tings- och hovrätter är inte unikt. Tvärtom. Alla västerländska demokratier tillämpar principen med lekmän i domstolarna på lägre nivå.

Det anses vara viktigt att medborgare döms av "sina likar" i ett demokratiskt samhället. Juristdomare ska garantera att domsluten håller sig inom de juridiska ramarna, men lekmän är delaktiga i bedömningen bakom domslutet.

I anglosaxiska länder utgörs lekmännen av en jury som endast tar ställning

till skuldfrågan, alltså svarar man endast "skyldig" eller "icke skyldig" på åklagarens åtalpunkter. Domaren avgör ensam påföljd, straffet.

I Sverige, Tyskland och andra länder är lekmännen också, i de lägre instanserna, med och fastställer påföljden, i det fall den tilltalade finnes skyldig.

De som är emot nämndemän borde tala om varför alla västliga demokratier har fel i att involvera lekmän i domstolarna. ♦

Dick Erixon

Mats Lönnerblad:

Rättssystemets oförmåga till rättelse

Det har gått mer än 20 år sedan Catrine da Costas tragiska död 1984. Hur hon dog är fortfarande okänt, men sannolikt blev hon mördad. Tre och ett halvt år efter da Costas död blev två läkare åtalade för att ha mördat henne.

Genom en dom av Stockholms tingsrätt den 8 juli 1988 blev de två läkarna frikända. I domskälen, som inte fick överklagas, påstods de ändå vara överbevisade om att tillsammans ha styckat den döda kroppen. Efter ytterligare tre år, genom dom den 31 maj 1991, fann även kammarrätten i Stockholm att läkarna var likstyckare och drog in deras legitimationer.

Om läkarna verkligen hade styckat Catrine da Costas döda kropp, så var det båda eller någon av dem antingen också mördare. Att det förhöll sig så blev den allmänna uppfattningen i det svenska samhället – en åsikt som fortfarande lever kvar i dag.

Läkarna var dock varken likstyckare eller mördare. Ingen av dem hade någonsin träffat Catrine da Costa. Inte heller var de så särdeles bekanta med varandra. De hade inte träffats sedan 1982, när de i december 1987 sammanfördes av polis och åklagare för ett sk konfrontationsförhör. De satt då båda häktade som misstänkta mördare.

Numera är de bägge läkarna frisläppta men har fått sina liv förstörda. Professor Anders Agell från Uppsala som tidigare har uppmärksammat detta justitiemord, i den välskrivna boken: *Anatomin av en häxprocess* (Jure, 2004). Agell har också i en stämningsansökan i april 2007 yrkat skadestånd av svenska staten som inte tidigare förstått vad de ställt till med, genom att godkänna felaktiga yrkesförbud för de bägge läkarna, trots att de blivit frikända. Strax före jul kom äntligen denna rättsprocess upp i tingsrätten.

Yrkesförbud på spekulationer

I sin omfattande stämningsansökan på 110 sidor beskriver Agell de skadliga rollerna i ett oerhört mänskligt och juridiskt drama om förstörelsen av två läkares liv.

I ansökan framgår att två personer, vilkas falska spekulationer fått stor betydelse för yrkesförbudet. Dels var det en rättsläkare som i eget intresse ville sätta fast sin tidigare medarbetare och "mönsterdoktorand" för mord, t o m flera mord. Dels var det en kvinna som ville hämnas på sin förutvarande man.

Hon hittade på historier om att den skötamme unge läkaren hade begått inte bara incest mot dottern, när den lilla flickan var drygt ett år, utan också att han tillsammans med den andre läkaren mördat Catrine da Costa och styckat hennes lik.

Dessa mycket säregna synpunkter, kan enligt professor Anders Agell, inte ursäktas de olika felen och försummelser i statens myndighetsutövning vilka förstört de båda läkarnas och deras anhörigas liv.

Kvalitetskrav åsidosatta

Tvärtom illustrerar just de säregna omständigheterna, att det svenska rättsmaskineriet helt saknar förmåga att upprätthålla nödvändiga kvalitetskrav. Rättssäkerheten för läkarna har helt negligerats i över 20 års tid. I detta fall har rättsstaten brutit samman i alla led.

Catrine da Costas anhöriga har för övrigt ingen nytta av att svenska staten av omtanke om rättsväsendets anseende offrar två läkare, vilka måste anses vara helt oskyldiga. Samtidigt går sannolikt en verklig mördare och likstyckare fortfarande fri och slipper allt ansvar.

Misstagen i detta mål har varit många, vilket delvis kan förklaras med den veritabla hatkampanj som de bägge läkarna utsattes för – i press, radio och TV – före, under och efter själva rättegången.

Men misstagen måste också förklaras med att den nämnde docenten skrev ett obduktionsprotokoll sedan han bestämt sig för att hans doktorand borde antas ha mördat Catrine da Costa. Detta utlåtande blev därefter "skräddarsytt" för att kasta misstankar på han nära medarbetare och doktorand. Docenten har haft en alltför livlig fantasi. Han kan dessutom besläs med lögnen i sitt agerande.

Förundersökningen i brottsmålet kom genomgående att bli undermåligt. Polis och åklagare utgick ifrån övertygelsen att läkarna var skyldiga. Samtidigt utgick man från att läkarnas sannfärdiga och

rimliga berättelser innebar att de ljög.

1,5-årigt barn som vittne

Till polisens och åklagarens misstag under den fortsatta förundersökningen bidrog i hög grad ett utlåtande från en barnpsykiatriker och en barnpsykolog, vilka tagit sig an att undersöka vad barnet som skulle ha bevitnat styckningen av liket, vid en ålder av ett och ett halvt år varit med om. De saknade metodologisk kompetens för denna uppgift och genomförde den på ett oacceptabelt sätt.

Den huvudansvarige åklagaren genomskådade inte heller de ofullkomligheter i förundersökningen som borde varit tydliga. Åtalen mot läkarna i januari 1988 kom att bygga på orimligheter. En av läkarna åtalades både för mord och incest utan tillstymmelse till rimliga bevis. Den andre läkaren åtalades för mord, i realiteten på grundval av en falsk bild av hans person, vilken kommit att framkallas av polis och massmedia med den nämnde docenten som en tvetalande pådrivare.

För professor Anders Agell som ombud, vilken under fyra år studerat denna rättsaffär, har det varit svårt att förstå hur två så förföljda, rätts- och fredslösa människor som de bägge läkarna alls kunnat överleva. Efter att tidigare läst in mig på fallet och läst igenom hela hans stämningsansökan med bilagor och tidigare rättegångsprotokoll, delar jag hans åsikt.

I ett fall som detta räcker inte ett frikännande. Nu måste svenska staten ta sitt ansvar för två förstörda liv och ge ordentliga skadestånd till de oskyldigt drabbade läkarna. ♦

Mats Lönnerblad är vice ordförande i Medborgarrättsrörelsens styrelse